Martta October

19.4.2017

Lakivaliokunnalle

Asia: KAA 3/2016 vp Äitiyslaki

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tukee kansalaisaloitetta äitiyslaiksi

Kansalaisaloite perustuu syksyllä 2014 oikeusministeriössä tehtyyn huolelliseen lainvalmisteluun. Aloitteessa mahdollistettaisiin naisparin lapsen toiselle, ei-synnyttävälle vanhemmalle äitiyden selvittäminen ja tunnustaminen jo ennen lapsen syntymää. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) pitää aloitteen mukaista lakiluonnosta lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta hyvin perusteltuna.

Tausta ja THL:n aiemmat lausunnot

Lakiluonnoksen taustalla on muutaman vuoden takainen isyyslain uudistamisprosessi ja sen yhteydessä tehdyt selvitykset ja luonnokset äitiyden sääntelystä (OM:n mietintöjä ja lausuntoja 53/2013). Mietinnön perusteella uudistettu isyyslaki astui voimaan vuoden 2016 alussa. Uusi isyyslaki sisältää monia menettelyllisiä helpotuksia isyyden vahvistamisessa. Esimerkiksi isyyden tunnustaminen tuli mahdolliseksi jo ennen lapsen syntymää.

THL piti 10.1.2014 oikeusministeriön mietinnöstä antamassaan lausunnossa isyyslakiin ehdotettuja muutoksia merkittävinä parannuksina. Lisäksi THL otti kantaa naisparien ei-synnyttävän naisen vanhemmuuden vahvistamisen helpottamiseksi. THL:n lausunnon mukaan nykyinen menettely, jossa rekisteröidyn parisuhteen ei-synnyttävä nainen saa vanhemmuuden vain perheen sisäisen adoption kautta, on hyvin työläs ja pitkä prosessi. THL piti tärkeänä, että lapsen juridiset oikeudet vanhempiinsa vahvistetaan mahdollisimman pian eivätkä lapset joutuisi eriarvoiseen asemaan vanhempiensa ominaisuuksien perusteella. THL piti tuolloin oikeusministeriön mietinnössä ehdotettua muutosta, jonka mukaan naisparien ei-synnyttävän naisen vanhemmuus voitaisiin vahvistaa silloin, kun lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla molempien suostuessa hoitoon ja kun siittiöiden luovuttaja ei halua isyyttään vahvistettavan, isona edistysaskeleena nykykäytäntöön verrattuna.

Kansalaisaloitteen esittämät muutokset äitiyden sääntelyyn

Aloitteen keskeisin muutos on mahdollistaa naisparin ei-synnyttävälle naiselle äitiyden tunnustaminen joko ennen lapsen syntymää tai lapsen syntymän jälkeen. Tämä muutos olisi merkittävä parannus lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta sekä helpotus naispareilta edellytettyyn byrokratiaan toisen vanhemman suhteen juridiseksi vahvistamiseksi lapseen.

Muutos parantaisi lapsen oikeuksia ja juridista asemaa suhteessa molempiin tosiasiallisiin vanhempiinsa sekä tilkitsisi lapsen oikeusturvan aukkoja nykymallissa edellytettyjen adoptioprosessien aiheuttamien viiveiden aikana. Vaikka perheenjäsenten keskinäiset suhteet ja lapsen hoiva ja elatus perustuvat toki enemmän sosiaalisiin normeihin kuin lainsäädäntöön, voivat ennalta odottamattomat tapahtumat kuten ero tai kuolema edellyttää lakeihin tai juridisesti säänneltyyn vastuusuhteeseen perustuvia oikeuksia, jotta niihin on mahdollista yllättävässä tilanteessa vedota tosiasiallisiin oikeuksiin pääsemiseksi.

Perustuslain mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu (19.3 §).

Martta October

19.4.2017

Päävastuu lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta kuuluu perheelle, erityisesti lapsen vanhemmille tai muille lapsen huollosta lain mukaan vastaaville. Lapsen oikeus syrjimättömyyteen on turvattu niin perustuslaissa (6.3 §) kuin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessakin (2 artikla). Perusoikeussuoja alkaa syntymästä. Lasta ei saa syrjiä vanhempiin liittyviin perhemuoto- tai muihin ominaisuuksiin perustuen.

Aloitteessa mahdollistettaisiin juridisen vanhemmuuden ja sitä kautta lapsen huoltoon ja elatukseen liittyvien velvollisuuksien alkaminen myös naisparivanhempien kohdalla vastaamaan eri sukupuolta olevien vanhempien tilannetta. Tällöin vastasyntyneet lapset saatettaisiin tietyn laissa säädetyin kriteerein yhdenvertaiseen asemaan riippumatta vanhempiensa ominaisuuksista. Aloite tukee lapsen edun toteutumista ja naisparien yhdenvertaisuutta.

Tutkimustulosten mukaan vanhemmuuteen liittyvien vastuiden tasaisemmalla jakamisella äidin ja isän, tai samaa sukupuolta olevan toisen vanhemman, kesken on monia myönteisiä seurauksia lasten hyvinvoinnin kannalta. Lapsen kehitys on turvatumpaa, kun lohduttajaksi, syöttäjäksi, pukijaksi ja nukuttajaksi kelpaa lapsen synnyttäneen äidin ohella myös toinen vanhempi. Lapsi voi hyvin, kun vanhemmat saavat tukea niin toisiltaan kuin yhteiskunnaltakin, eikä kumpikaan kuormitu yksin kannetun hoiva- tai elatusvastuun alle. Vaikka vanhemmuuden jakaminen on toki mahdollista ilman juridista suhdetta, on selvää, että viime kädessä lapsen yhtäläiset oikeudet lain edessä edellyttävät vanhemmuuden oikeudellista tunnustamista.

Selvitettävät tilanteet vanhemmuuden vahvistamisessa

Vaikka lakiluonnoksen esittämä muutos on selkeä parannus naisparien lasten oikeuksien kannalta, voi edelleen ilmetä tilanteita ja perhemuotoja, joissa elävien lasten oikeuksien toteutumiseksi lakia tulee jatkossa täsmentää. Kun äitiyslakiluonnos rajaa vanhemmuuden vahvistamisen tilanteisiin, joissa raskaus on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla ja siittiöiden luovuttaja ei halua isyyttään vahvistettavan, voi valittu rajaus asettaa sekä lapsen että ei-synnyttäneen vanhemman eriarvoiseen asemaan riippuen tavasta, jolla raskaus on saanut alkunsa. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa raskaus on alkanut koti-inseminaatiolla.

Äitiyslakialoite lähtee siitä, että jos siittiöt luovuttaneen henkilön isyys voidaan vahvistaa, naisparin ei-synnyttäneen naisen äitiyttä ei voi vahvistaa (3 §). Tällöin tilanteessa, joissa naispari hankkii hedelmöityshoitojen avulla lapsen vanhemmaksi haluavan miehen tai miesparin kanssa (ns. Apilaperhe), äitiyslaki rajaa siittiöt luovuttaneen henkilön isyyden vahvistamisen mahdollisuuden pois. Hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) muuttamalla olisi mahdollista sallia isyyden tunnustaminen siittiöiden luovuttajalle myös tilanteissa, joissa hedelmöityshoitoja annetaan naisparille.

Lakivalmistelussa olisi tärkeää huomioida myös tilanteet, joissa äidin ja lapsen välisestä vanhemmuussuhteesta ei ole mahdollista saada luotettavaa, laillistettua todistusta. Tämä koskee muun muassa tilanteita, joissa nainen, joka on Suomen kansalainen, synnyttää ulkomailla maassa, mistä ei ole mahdollista saada Suomessa hyväksyttävää syntymätodistusta tai muuta luotettavaa asiakirjaa. On myös tilanteita, joissa Suomeen on tullut ulkomaalainen äiti ja lapsi, mutta heidän perhesuhdettaan ei voida rekisteröidä väestötietoihin puutteellisten asiakirjojen vuoksi. Tällaisia tilanteita varten olisi tarpeen olla säädettynä viranomaisprosessi, joka mahdollistaisi oikeusgeneettisen äitiystutkimuksen

Martta October

19.4.2017

tekemisen biologisen äitiyden todentamiseksi, minkä jälkeen äiti-lapsi-suhde voitaisiin luotettavasti rekisteröidä.

Muitakin vanhemmuuteen liittyvän lainsäädännön täsmentämistarpeita esimerkiksi transsukupuolisten henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi ns. Translain (transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (536/2002)) uudistamisen osalta on syytä edistää, kunhan tämä kansalaisaloitteen mahdollistama edistysaskel ja parannus lasten oikeuksien toteutumisessa on saatu vähintäänkin äitiyslain nyt esitetyssä muodossa voimaan.

Pääjohtajan sijainen
Hallintojohtaja Kari Saarinen

Osastonjohtaja Tuire Santamäki-Vuori